

Torandı  
ERİ

160168

# Hasan el-Benna ve Müslüman Kardeşler

Uluslararası Sempozyum

حسن البناء و حركة الإخوان المسلمون  
ندوة عالمية

5-6 Mayıs İkibinoniki Ankara

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	160168
Tas. No:	962 HAS. B

I

 **medeniyet**  
İLİM KÜLTÜR EĞİTİM VE DAYANIŞMA DERNEĞİ 2005

Millet Cd. Şehremini Mh. Ereğli Camii Sk.  
Selamet Apt. No: 4 / A Fatih-İstanbul  
Tel: 0212 520 51 57

**gencBİRİKİM**  
derneği

İlkiz Sk. 22 / B Sıhhiye- Ankara  
Tel: 0312 229 67 18

S. Güder - Medyesi

# İHVAN DÜŞÜNCESİNE / KANAATLERİNE MUHALİF ÖRGÜTLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Ahmet Emin DAĞ

## Giriş

Hasan el-Benna tarafından, 1928'de kurulan Müslüman Kardeşler (ihvan-ı Müslimin), bir davet ve tebliğ hareketi olarak başladığı yolculuğunda 10 yıl gibi kısa süre içinde tüm Mısır'ın en güçlü toplumsal muhalefetine dönüşmüştü. Bu toplumsal muhalefet rolünün kaçınılmaz sonuçlarından olan siyasal talepler dillendirilmeye başladığında İhvan-rejim, İhvan-toplum, İhvan-İhvan ilişkileri köklü bir değişime uğradı.

Bu kırılma noktasını temsil eden 1940'lı yılların sonunda Benna'nın suikastla şehit edilmesi sonraki döneme ilişkin ipuçlarını da göstermişti. 1950'li yıllar boyunca devam eden sindirme operasyonlarında, hareketin merkezleri basıldı, masum binlerce kişi tutuklandı, işkenceye maruz kaldı ya da öldürüldü.

Tüm bunlara rağmen Benna'nın düşünceleri ölüm pahasına da olsa, İslam dünyasının birçok yanında rağbet buldu ve giderek yayıldı. 1960'lara gelindiğinde hareket kendine yeni fikir adamları ve şehitler kazanırken, bu zorlu imtihan günleri, ilk defa İhvan düşüncesine muhalif örgütlerin çıkı-

şını beraberinde getirdi. 1970'lerde gücünü yeniden topladıysa da, İslami öncülüğü artık karşı çıkılamaz değildi.

Bir yanda rejimin baskıları, diğer yanda ortaya çıkan yeni grupların İhvan'a yönelik ağır eleştirileri, yeni arayışları teşvik etmişti. 1980'lerde önemli taktik değişiklikler yapan ve sosyal tabanını geliştirmek için toplumsal projelere yönelen hareket, 1990'ların dünyasında Fas'tan Irak'a kadar 20 ülkede siyaset sahnesinde belirleyici konumda bulunuyordu. 2000'li yıllar, aktif olarak siyasete müdahil olan İhvan içinde bu kez taktiksel araçların kullanımını sebebiyle eski ve yeni kuşaklar arasındaki farklı ayrışma ve tartışmaları getirdi. Arap Baharı sürecinde ve sonrasında tabanını etkili biçimde mobilize eden İhvan, Arap toplumlarında hala güçlü bir siyasal İslami proje olduğunu ispatlamıştır.

Ortadoğu ülkelerinde siyaseti doğrudan etkileme gücüne sahip olan hareket, Avrupa ve Amerika yapılanmaları ile de çok önemli bir sosyo-ekonomik tabanı yönetiyor. Hareketin tüm ülkelerdeki kolları arasında hiyerarşik bağlantı ve emir-komuta zinciri olmamakla birlikte Mısır'daki liderlik halen Benna'nın bıraktığı mirasın sahipleri olarak görülmektedir. Bulunduğu ülkenin siyasi ve sosyal şartlarına göre farklı ülkelerde farklı yöntemler uygulayan hareketin değişik kolları arasındaki taktik ve ilkesel tartışmalar halen sürmektedir.

### **İlk Muhaliflerin Ortaya Çıkışı**

Benna'nın suikastla hayatını kaybetmesi, İhvan'a sadece liderini kaybettirmemişti, aynı zamanda İhvan'ın bütünlüğünü ve grup üyelerinin birbirlerine bağlılığını zayıflatan bir etki yaratmıştı. Benna bir hareket lideri olmanın ötesinde aynı zamanda bir teorisyendi de. Bu nedenle onun yokluğu özel olarak İhvan içinde genel olarak tüm Mısır'daki İslami muhalefette bir ideolojik boşluk oluşturdu.

Benna'nın sahip olduğu dini ve pratik karizmadan yoksun olan sonraki liderler, ideolojik liderliğin ötesinde fiziki olarak da grubu bir arada tutmakta zorlu bir imtihanla karşılaştı. Hükümetin baskı ve entrikaları, Arap milliyetçi düşüncesinin yükselişi, Nasır'ın anti-Siyonist söyleminin baskın çıkması ve grup mensuplarının motivasyon sorunu gibi faktörler sebebiyle hareket, Mısır toplumu için cazibesini ve alternatif olma özelliğini yitirmeye başladı. Bu ezici baskı döneminin önde gelen figürleri Abdülkadir Udeh, Seyyid Kutup, Muhammed Gazali ve Muhammed Taha Bedevi gibi isimler grubun yapısını korumaya çalışırken, öbür yanda Mısır toplumuna İslami bir alternatif göstererek geleceğin yol haritası çizmeye çalışıyordu.

Grup içindeki ideolojik boşluğu doldurma konusunda en önemli ve başarılı teşebbüs Kutup'tan geldi. 1954 tutuklamaları sırasında tutuklanan Kutup, hapisane koşullarında oluşturduğu yazılarıyla, Benna'dan farklı olarak, Mısır halkına İngilizler dışında da mücadele edilecek bir düşman göstermiş ve doğrudan Mısır rejimini hedef almaya başlamıştı. Kutup'un tüm ideolojisinin özeti durumundaki *Yolda-ki İşaretler*, bu nedenle sadece kendi döneminin değil, 1970'lerden sonra ortaya çıkacak bütün hareketlerin başucu kitabı haline gelecektir.

Kutup'un çizdiği yol haritası, Nasır'ın milliyetçi söylemiyle kafası karışmış olan insanlara pratik formüller sunup, hayati tercihlerdeki yöntemi oldukça basitleştiriyordu. Kutup, liderleri Benna'dan farklı olarak sonraki kuşaklara "Cahiliye ve İslam toplumu" ayrımıyla oldukça fonksiyonel ve anlaşılır farklı bir açılım getirdi. Ayrımı belirgin hatlarla ortaya koyan Kutup, yeni dönemde insanların yapmaları gereken öncelikli mücadelenin de sınırlarını belirlemişti. Ona göre, birbirine düşman iki dünya algısı (İslam ve cahiliye) bir arada bulunamayacağından, Müslümanların öncelik-

li görevi cahiliye toplumunu yok etmek ya da en azından ondan ayrışmak olmalıydı.

Sadece Yoldaki İşaretler değil, 1955 yılından sonra yazdığı tüm eserleri geleneksel Benna çizgisinden farklı bir yöne işaret ediyor ve İhvan içinde yeni mayalanmalara zemin hazırlıyordu. Nitekim onun eserlerinin en hararetli okurlarını oluşturan genç kuşak, onun 1966'da idam edilmesinden sonra, geleneksel kuşakla yollarını ayırmaya başlamış ve 1968 yılından itibaren İhvan'a açıktan muhalefet etme cesareti bulmuşlardır.

### **Ayrılışlar**

1954 ve 1965 yıllarında Mısır rejiminin iki büyük darbesine ve sindirme operasyonuna maruz kalan İhvan, haklı olarak bütünlüğünü bir arada tutmakta zorlanıyordu. Zira baskılar, bir yanda rejime karşı öfkeyi bileyip içeride heyecan düzeyi yüksek bir gençlik kitlesi oluştururken, öte yanda İhvan yöneticileri, zamansız maceralarla hareketin daha da büyük darbeler yemesini önlemek için daha muhafazakâr yöntemleri tercih ediyordu.

Bu çekişme sürecinde görece olarak yaşı genç olanlar rejimle dışı dışı hesaplaşma eğilimi taşıırken, daha yaşlı kuşak, asıl darbeyi yemenin verdiği çekingenlikle mevcut mevzileri korumak yanlısıydı. Sesini giderek yükselten solcu muhalefete karşı "toplumsal muhafazakârlaştırma" siyaseti güden Enver Sedat'la İhvan arasında başlayan yakınlaşma, İhvan'ın elini biraz rahatlatırsa da, grubun bütünlüğü bozulmaya başlamıştır. İç tartışmalar sonrasında ortaya çıkan *Yeni İhvan*, dönemin koşullarına uygun biçimde basını daha yoğun kullanma ve siyasetçilere etkin baskı yoluyla bir şeyleri değiştirmeye eğilimli idi.

Tüm bu iç tartışmalara ve yeni teorik açılımlara rağmen Benna'dan sonraki lider Hasan el-Hudeybi (1949-1972) dö-

neminde ciddi bir bölünme yaşanmamıştı. Ancak rejimin İslamcılara yönelik baskılarını hafiflettiği dönemde liderliğe gelen Ömer Tilmisani (1972-1986) dönemi örgütten kopmaların en yoğun olduğu süreci.

Seyyid Kutup'un idam edilmesinden sonra onun eserleri çevresinde toplanan bir grup İhvan genç kitlesi, onun ideolojisini pratiğe geçirmek için geleneksel liderlikten farklı bir yol arayışına girdi. Ayrı bir örgütsel yapı olarak kendini ifade etmese de İhvan içinde farklı bir yapılanma olarak uzun yıllar ideolojisini sürdüren bu yapı, İhvan içinde sonraki yıllarda varlığını devam ettirdi.

Hasan El-Benna sonrasında İhvan'a muhalif yapılanmaları üç kategoride toplamak mümkün:

Geleneksel çizgi içinde Muhalefet yapanlar

Örgütsel muhalifler

Uzletçi/Tekfirici gruplar

Eylemci/Savaşçı gruplar

### **Geleneksel Çizgi İçindeki Muhalifler**

Bu çizgiyi sürdürenler, rejimin baskılarına karşı hikmetli karar almadığı gerekçesiyle yaşlı liderlere karşı çıkan çoğunlukla genç orta sınıf İhvan üyelerinden oluşuyordu. Sonraki yıllarda İhvan'dan kopacak olan grupların aksine bu çizgideki muhalifler, toplumla hesaplaşma ya da tekfir etme yanlısı olmadıklarından çözümü yine geleneksel çizgide ama farklı argümanlar kullanmakta görenlerdi. Yeni arayış yanlıları içinden geçilmekte olan baskı döneminde, grubun kendi merkezleri yerine daha toplumsal araçlar kullanması gerektiğini savunmuştur.

Bu arayışlar içinde *Yeni İhvan*, *Davet ve Tebliğ*, *Ensar es-Sünne*, *Camia el-Şeria* gibi gruplar sayılabilir. Bunların her biri tebliğ ve mutedil yollar deniyorlardı. Örgütsel faaliyetler

çerçevesinde sosyal çalışmaları ön plana çıkarıp, İhvan'ın tabandan tavana değişim stratejisine uygun yöntemleri muhafaza ettiler.

Buna göre, Mısır toplumu, tüm aksi düşüncelere rağmen aslında "din" ile iç içe bir toplum olduğu için, onlardaki bu dini potansiyeli ortaya çıkaracak faaliyetler daha sistematik hale getirilmeliydi. Bunun için, İhvan kurumları yerine camilerdeki faaliyetlere daha yoğun mesai harcanmalıydı. Yine insanlara ulaşmada basılı materyalleri yoğun olarak kullanılmalı ve onlara yol gösterecek yayınlar çoğaltılmalıydı.

Yeni İhvan'ın bir diğer tespiti de, Mısır toplumunun güncel ekonomik sorunlarıyla daha fazla ilgilenilmesi gerektiği idi. Toplumun fakir olması, onları ideolojik ve dini anlamda kayıtsız hale getiriyordu. Bunun için, İhvan hayır kurumları aracılığıyla bu insanlara daha fazla ulaşmalı, bir yanda onların maddi ihtiyaçlarını hedeflerken, öte yanda bu araçlar yardımıyla topluma mesajını ulaştırmaya çabalamalıydı.

Mısır'ın o dönemki zayıf politik yapısı ve baskıcı dikta yönetimi, İhvan içindeki yeni arayışlar çerçevesinde değişik ideolojik gruplarla işbirliği yapmayı da gündeme getirmişti. Bu sayede milliyetçi ya da sosyalist partiler aracılığı ile parlamentoya kendi adamlarını sokabiliyordu.

### **Örgütlenme Konusunda Muhalifler**

Bu kategorideki yapılar, büyük oranda geleneksel İhvan çizgisinden beslenmekle birlikte örgütlenme olarak ona muhalif duran gruplardı. Özellikle gençlik hareketlerinin popülaritesinin giderek yükseldiği bir dönemde çok sayıda gençlik hareketi bu şekilde kendini ispatlama telaşına düşse de, Mısır örneğinde Cemaa el-İslamiyye, kendisinden en fazla söz ettiren muhalif yapılanma olacaktır.

1960'ların sonunda üniversitelerde gençlik hareketi olarak doğan grup, 1970'lerin sonunda neredeyse bütün üni-

versitelerde hâkim güç durumuna gelmişti. Başlangıç yıllarında tipik öğrenci sorunları, kız öğrencilerin örtünmesi, karma eğitimin sona erdirilmesi gibi taleplerle taraftar bulmaya çalışan grup, sonraki yıllarda açıktan politika yapmaya başladı. 1967 İsrail yenilgisinin sorumlularına yönelik açılan davalarda, mahkeme yargılamalarını protestoyla başlayan kitlesel gösteriler, Avrupa'daki gençlik hareketlerinin de etkisiyle gençliği politize etmeye başladı. İhvan gençliği, birçok üniversitede öğrenci birliklerini kontrolü altına almıştı. Ancak İhvan'dan farklı bu gençlik grubu biraz da Sedat rejiminin Komünist ve Nasiristlere karşı güç dengesi oluşturmak amacıyla göz yumması sonucu yükselmeye başladı.

Modernizmin baskılarını hisseden geleneksel Mısır toplumunda kendine bir yer bulma umudu zayıf olan muhafazakâr gençlik, yaşadığı baskı sebebiyle İhvan'a üyeliği riskli buluyordu. Bu nedenle geleneksel ailelere mensup çocukların önemli bir bölümü, üniversite ortamında kendilerini ifade edebilecek en iyi ortamı Cemaat-i İslami'ye katılarak buldular. Cemaatin İhvan'a ideolojik olmaktan çok pratik bir muhalefeti vardı. Örgütsel olarak İhvan'a muhalif olan grup, daha çok pratik İslami uygulamaları Mısır gençlerinin hayatına sokmayı hedefliyordu.

Hareket, gücünün zirvesine ulaştığı 1977 yılında, rejimin yapısında köklü bir değişiklik yaşandı. Sedat'ın İsrail'le ilişkileri sebebiyle güçlü bir muhalefet geliştirmeye başlayan Cemaat, tıpkı İhvan gibi devletin hışmına uğradı. Kitlesel tutuklamalar ve işkenceler sonunda grup, Eylül 1981 tarihinde tamamen çözüldü.

Başlarda bir öğrenci hareketi olan Cemaat, Mısır toplumunu dönüştürmek için kampustan çıkması gerektiğini biliyordu. O ana kadar Sedat onlara fazla dokunmamıştı, onlar da belki limitlerini biliyordu. 1977 yılında aynı zamanda cemaat üyesi olan Şükrü Mustafa'nın tutuklanması



ve Tekfir ve'l-Hicre hareketinin ağır bir darbe yemesi Cemaati ikilem içinde bıraktı. Tekfir hareketi ile dayanışma göstermek ve kendini mümkün olduğu kadar ayırmak arasındaki tercihte hareket ayrı durmayı tercih etmişti. Ancak Sedat'ın İsrail gezisi olayların gidişatını değiştirdi. Grubun Sedat'a muhalefet etmesi 1979 yılından itibaren gruba yönelik ağır baskıları getirdi.

Tıpkı Türkiye'deki sağ-sol kavgasına benzer şekilde Mısır'da etnik ve dini gruplar arasında iç çatışmaların yoğunlaşması üzerine grubun bu olaylardaki rolü gerekçe gösterilerek Eylül 1981 yılında hareket tamamen yasaklandı. Yasaklandıktan sonra da illegal olarak varlığını devam ettiren grup, bir öğrenci hareketi olmasına rağmen, sadece 1970'lerde değil, sonraki yıllarda da Mısır siyasetini önemli ölçüde etkiledi. Temel hedefi İslam ümmetini tek bir bayrak altında birleştirmek olan grup, iki uçlu bir yöntem uyguladı. Bir yandan vaazlar ve davet çalışmaları yoluyla açıktan faaliyet yaparken, diğer yandan gizli askeri eylemler için alt yapısını kuruyordu. 1980'lerde ve 1990'ların ilk yarısında yükselen şiddet dalgasına karşın binlerce mensubu tutuklanan hareket 1997 yılından itibaren şiddeti bir yöntem olarak benimsemekten vazgeçtiğini duyurdu.

### **Uzletçi/Tekfirci Gruplar**

Rejimin sınır tanımayan işkence politikaları, hapis koşulları ve halktan kopuk siyaset yapısı özünde rejime köklü bir öfke taşıyan dışlayıcı ideolojik grupların çıkışını da teşvik etmiştir. Rejime öfke duymakla birlikte, koşulların silahlı bir direniş için uygun olmadığını biraz daha olgunlaşması gerektiğini düşünen izolasyonist ve tekfirci gruplar böyle bir psikolojik arka planda doğdu.

Cahiliye toplumundan kopuşun iki şekli olabilirdi:

Birincisi; fiziken kopuş yani toplumla bir arada bulunmaktan kaçınma şeklinde kendini gösteren tutum,

İkincisi; manevi kopuş yani fiziken toplumun içinde bulunmakla birlikte tüm düşünsel ve duygusal aygıtlarıyla o toplumdaki ayrılmama.

Bu grupların temel hedefi rejimin değişmesi olmakla birlikte, ne geleneksel ihvan çizgisi gibi “uzlaşmacı” yöntemleri ne de silahlı gruplar gibi “zamansız” yöntemleri uygulamaktan yanaydılar. En iyi seçenek rejimden ve bu rejimi destekleyen halktan koparak kendi içinde güçlenmeye çalışmak ve şartlar olgunlaştığında rejimi değiştirmek üzere harekete geçmektir. *Tekfir ve'l-Hicre (Cemaa el-Müslimin)*, *el-Tavakuf ve'l-Tibyan (Naciin Minennar)*, *Cihad el-Cedid (şevkiyun)*, *el-Semaviye*, gibi gruplar bu düşüncenin ürünü olarak ortaya çıkmışlardı.

Ancak bunlar içinde, kendi dönemini ve sonrasını en fazla etkileyecek olan Tekfir ve'l-Hicre, İhvan'a en muhalif ses olarak dikkat çekmektedir. Kutup'un cahiliye/İslam ayrımının en keskin etkisi İhvan üyesi olarak hapse giren bir grup genç kitlesi üzerinde kendini hissettirmişti. 1960'ların sonunda *Manevi Uzlet Grubu* adıyla bir grup, cahiliye toplumundan kendini soyutlamakla işe başladı. Bu soyutlanma doğal bir tepki olarak kendisinden kaçılan Mısır toplumunun tekfir edilmesini de gerektiriyordu.

Bu anlayış mensupları, cahiliye toplumundan uzlete çekilerek kendi küçük Müslüman topluluklarını kurmakla işe başladı. Tekfir ve'l-Hicre kurucusu Şükrü Mustafa bu eğilimde idi. Ali Abduh İsmail isimli bir şeyhin başını çektiği grup toplumdan kendini soyutlamıştı. 1971 yılında hapisten çıkınca Asyut'a dönen Mustafa 1973'e kadar bu ekiple birlikte belirli bir takipçi kitlesi oluşturmuştu bile. Sadece kırsal ve dağlık bölgelerde değil Yemen gibi uzak bölgelerde hicret yurdu kuran grup, tekfir ideolojisi sebebiyle kendi

içinde de hesaplaşmalara başlayınca 1976 yılından itibaren rejimin baskılarını daha fazla hissetmeye başladı. 1977 yılında eski Vakıf Bakanı'nı kaçırap öldürünce gruba yönelik öldürücü darbe gelmiş ve Şükrü Mustafa dâhil yüzlerce grup üyesi tutuklanmıştı. Yöneticiler bir süre sonra idam edildi.

### **Eylemci/Savaşçı Gruplar**

Yılların örgütsel çalışmalarına dayanan tecrübe aktarımı ve dünyadaki diğer sol hareketlerin yöntemleri yeni nesil üzerinde farklı bir arayışı kamçlamıştı. Bunu besleyen diğer unsur ise öfke ile iç içe geçmiş bir intikam duygusuydu. Daha önceki Müslüman entelektüel ve aktivistlerin maruz kaldığı işkence politikası sonraki bir kısım kuşak üzerinde geleneksel yöntemlerle bir yere varılamayacağı konusundaki fikri kamçlamıştı. Buna dayalı olarak rejimle anladığı dilden hesaplaşma stratejisi yeni grupsal yapıların ortaya çıkışını destekledi.

*İhvan'ın, Yeni İhvan'ın, Tekfir ve'l-Hicre'nin ve Cemaat-i İslami'nin* tecrübeleri Mısır'daki cahiliye rejiminin alışılmış barışçıl yöntemlerle değiştirilemeyeceğini göstermişti. Bu nedenle toplumu tebliğ yoluyla yeniden İslamcı kimliğe büründürmeye çalışmak zaman kaybından başka bir şey değildi. Abdüsselam Farac, Hasan Benna'dan itibaren tüm kitlesel hareketlerin zayıf yanlarını ortaya koyduktan sonra, kendi alternatifini iktidarın ele geçirilmesi olarak belirleyip işe koyuldu.

1979 yılında Farac ve Kerem Zühdi tarafından kurulan hareket, özellikle Cemaat-i İslami'den kopan silahlı direniş yanlısı bireylerden oluşuyordu. Seyyid Kutup'un fikirlerinden yola çıkan farac kendi fikirlerine *Farida el-Gaibe* (Kayıp Fariza) isimli kitabında özetlemiştir. 1970'li yıllar boyunca mayalanan fikirler, dönemin devrimci dalgasına uygun olarak örgütlü hale dönüşmekte gecikmedi. Hareketin belkemi-

ği iki farklı bölgede ayrı olarak büyümüş olan iki farklı yapının birleşmesiyle oluşmuştur. Kahire'de Muhammed Selam Farac liderliğindeki yapı, yukarı Mısır'da aynı zamanda Cemaat-i İslami yöneticiliği yapan Kerem Zühdi liderliğinde gelişmiş olan bir gençlik grubuyla birleşerek tek yapı haline geldi. Enver Sedat suikastında aktif rol alan grup, hapishane koşullarında yeniden ikiye bölünürken, mensuplarının büyük bölümü o yıllarda giderek hararetlenen Afganistan'a giderek farklı bir yapılanma oluşturdu. Zevahiri liderliğindeki bu gruplar daha sonra el-Kaide'yi oluşturmak üzere Suudi gruplarla birleşecektir. Kendini İhvan ile Tekfirci gruplar arasında konumlandıran Cihad grubu, ne tüm halkı kâfir ilan etme ne de İhvan gibi rejimle pazarlıklara girme yanlısı olduğunu, kendi çizgilerinin orta yol olduğunu söylemektedir. Hareketin Mısır'da kalan grubunun lideri Abud Zümer, ömür boyu hapis cezası yattığı ceza evinden öz eleştiri yaparak geçmişi ciddi bir sorgulamaya tabi tutmuş ve yöntem konusunda köklü değişim yapılmasını önermiştir. Nitekim 2000'li yılların başından itibaren kendi içinde yeniden bölünme geçiren grubun İhvan'a örgütsel muhalefeti sürmekle birlikte, yöntem olarak aynı noktaya gelip dayanması oldukça manidardır.

### Sonuç

Hasan el-Benna sonrasında İhvan çizgisine muhalif onlarca grubun ortaya çıktığı Mısır'da, yarım asırlık tecrübe tüm İslam dünyasına eşsiz dersler sunmaktadır. İhvan'ı eleştirerek ortaya çıkan grupların neredeyse tamamı ideolojik küçük yapılar olarak kalmışlardır. Bununla birlikte etkin oldukları bölgeler ve dayandıkları sosyal taban konusunda farklılaşan gruplar, toplumun sosyo-ekonomik koşullarına göre kendi dönemlerinde büyük bir mobilizasyon görevi görmüştür.

İhvan'a yıllar önce muhalefet eden grupların neredeyse tamamı ise, ya sosyal tabanını kaybetmiş ya da İhvan'ı eleştirdikleri yöntemlere yeniden geri dönmüşlerdir. Mübarek sonrası dönemde yapılan seçimler, İhvan'a muhalif yeni eğilimleri ortaya çıkarmıştır: "selefilik"

Toplumsal olarak önceki grupların sosyal tabanına dayanan ve onların beklentilerine karşılamak üzere yapılan yeni selefilik, bugün için İhvan'a en güçlü muhalefeti oluşturmaktadır.

Yine de, aradan geçen uzun zamana ve sarsıntılara rağmen temelleri Benna tarafından atılan İhvan bugün Mısır toplumunun en önemli siyasi aktörü haline gelmeyi başarmıştır.